پێداچوونەوەیەك بە شیعری “توولەڕێکانی پاییز” دای ئیلهام موڕادی

پێداچوونەوە: لەتیف بێوار

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی □□ژمێرەکەم بەجێما
وانەکانی دڵداریم لێ ون بوو
ونبوو □□ژمێری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بۆتەی ڕۆحێکدا دەئافرێن و
چاوەکانم وێنەی پڕۆفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مێشکمدا
خەو خەیاڵێکە لەکەناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ
حەز نیشتمانێکە لە ئۆغر
ڕوو لە نشێوییە گەڵاڕێژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
توولەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لێوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە و
چاوم مۆمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بڕیاری لەسەر قەدەغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخۆ بایی.

کوردانی رۆژهەڵات پارچەیەکن لە جەرگمان، بوونیان بوونمانەو نەبوونیان نەبوونمانە؛ هەر پارچەو بە جۆرێك دەردەوە دەناڵێنێت کە هی هیچیان لە هیچی ناچێت، لە رووی فەرهەنگیشەوە وەک چۆن نزیکییەك هەیە لە نیوان هەردوو زمانی کوردی و فارسیدا، لە هەمان کاتیشدا شتێك لە دووریی هەیە، بۆیە ئەو ئەدیبە کوردەی رۆژهەڵات کە لە ژێر

هەیمەنەی زوبانی فارسیدا رزگاری بوو بێت و کاریگەریی لە ڕێزمانی کوردی و وشەسازییەکانی نەکرد بێت من ئەوە بە یەکەم قۆناغی سەرکەوتن لێک دەدەمەوە.
ئەنجا دێینە سەر لێدوان لە خودی دەقەکە وەکو دەقێکی ئەدەبی کوردی و هەڵسەنگاندنی بۆ دەکەین و بیروبۆچوونی خۆمانی دەربارە دەردەبڕین؛ بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە بڵێین ئایا بەس دەقی باش شایستەی لێدوان و لەسەر وەستانە؟ یان هەموو دەقێک بە باش و خراپەوە دەتوانین چەقی لێدوانی تێدا بدۆزینەوەو لەسەری بوەستین؟
من رام لەگەڵ دووەمدایەو وای دەبینم هەموو دەقێک بایی هەندێ ڕەهەندی باش و خراپ لە خۆ دەگرێت تا بیخەینە ژێر کارکردنی ڕەخنەییەوەو ئەم ڕێژەیەش لە دەقێکەوە بۆ دەقێکی تر کەم تا زۆر فەرق دەکات، هەر یەکەو خاڵی بەهێزی و لاوازی خۆشی هەیە.
ئەگەر بمانەوێت قسەش لە دەقی شیعریی (توولەڕێکانی پاییز.. ئیلهام موڕادی)ی بکەین دەبێت هەمان پێودانگ بەکاربهێنین و بە چاوێکی ئینسافەوە تەماشای چەند خاڵێکی گرنگ بکەین وەک هەر شیعرێکی تر؛ لەوانە:
١- ئاستی زمان و زاراوەسازیی تاچەند پەتی و شیعرییە و لایەنی ڕێزمان تیایدا بەهەند گیراوە؟
٢- وێنە شیعرییەکان تا چەند نوێن و ئافراندنیان تێداکراوە؟
٣- زنجیرەی پێکەوە بەستن یان (یەکێتی بابەت) تیایدا بەدی هاتووە و گونجاوە؟
٤- تیمەی شیعرەکە شتێکی نوێ دەڵێت ، و ئایا رامان و وەرچەرخانێک دەسازێنێت؟

ناونیشانی شیعرەکە ناونیشانێکی شیعریی جوانەو وەرزی پاییزیش وەرزێکە زۆر جێی ئاماژەو ئیلهامی مرۆڤە، جا لێکدانی توولە ڕێ کە دەمانباتەوە نێو سروشت و کەژو کێو لکاندنی بە پاییزەوە ئەوە دوو جار هێز دەبەخشێت بە ناونیشانەکە، بەڵام ئایا تا چەند ئەم ناونیشانە پەیوندی بە ناوەڕۆکەکەوە هەیە؟
ئەوەی لێرەدا لام مەبەستە لەم کورتە شرۆڤەکارییەدا وێنەکانی بخەینە ژێر تیشکی ڕەخنەوە، چونکە زۆر وێنەی لە خۆ گرتووەو هەندێکی پێکاویەتی و هەندێکیشی پێویستی دەسکاریکردنێک هەیە، راستە مانا وا لە دڵی شاعیردا، بەلام هەندێکجاریش شاعیر دەیەوێت شتێک بڵێت و ئاراستەی شیعرەکە یان نزیکمان دەخاتەوە لە مەبەست یان دوور، یان پڕاوپڕ دەیپێکێت.

کۆپلەی یەکەم:

من وەك چێژبینەکی شیعر دەمەوێت وردببمەوە لە پێچ و پەناکانی هەر وشەیەك لەم کۆپلەداو بزانم ئایا چێشە دەبەخشێت؟ ئایا دەتوانم لە بەتەقەی خەیاڵدانمدا هەرسی بکەم، ئایا دەمخاتە کەشەکی تایبەتی دونیای شاعیرەوە؟

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژمێرەکەم بەجێما
وانەکانی دەداریم لە ون بوو
ونبوو ڕۆژمێری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بەتەی ڕۆحێکدا دەئافرێن

١- لەڕووی ماناوە مرۆڤ هەر کات دەتوانێت یادی کەسانی دی بکاتەوە چونکە ئەمە حاڵەتەکی دەگمەن نییە، بەڵام کەچکردن یان دابڕان ڕەنگە ئەو حاڵەتە بێت کە زۆر دووبارە نابێتەوەو کاریگەری خۆی لە دڵی یادگاریەکاندا جێ دەهێڵێت، بۆیە ڕەنگە پەسەندتر بووایە گەر وشەی (کۆچ یان دابران) لە جیاتی (یاد) بەکاربهێنرایە، چونکە وەك لە دەقەکەشدا دیارە باسی دوورکەوتنەوەو نەبینیەوەو دابڕان دەکات، هەروەها دەتوانرا لەبری قامك هاومانای وشەی شیعریی تر بەکاربهاتایە تا زیاتر نازکی و ئیقاع بە رستەکە ببەخشێ بەنموونە وەك پەنجە، ئەنگوست، تل....تاد پاشتر شیعرانەتر دەبوو گەر بەس راناوی (م)ی لە گەڵ قامکەکانم بە کاربهێنایەو بە رۆژمێرەکەی دانەنایەوەو نەیبووایە. ئاوها:

لەگەڵ کۆچت قامکەکانم لەسەر لاپەرەی رۆژمێرەکە بەجێما

أ- وانە ون نابێت، ئەوەی ون دەبێت فیزیکە وەکو خودی شیعربەگوتراو، بەڵکو وانە یاد دەچێتەوە یان لەمرۆڤ دەئاڵۆسکێ و تێکدەچێت.

ب- گەر دیقەت بدەن دەبینین لە دێڕی سێهەمدا وشەی ونبوون و رۆژمێر دووبارە بەکارهاتووەتەوە!

ج- دێڕی چوار زۆر وێنەیەکی شیعریی گونجاوە، چونکە هەم قامکی خەیاڵ مەجازەو هەم بەتەی رۆح دنیای میتافیزیکە.

کۆپلەی دوو:

چاوەکانم وێنەی پڕۆفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مێشکمدا
خۆو خەیاڵەکە لەکەناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ

لای من دێڕی یەکەمی ئەم کۆپلەیە زیاتر قسەی رۆژانەیە نەك شیعر، بەلام شاعیر ئەوەی شك بردووە تا دەربەین لەو هەستی دوورکەوتنەوەیە بکات، دێڕی دواتریش دەتوانرا زۆر شاعیرانەتر بهێنرایەتەوە بە

نموونە لە بری (بۆیە لەهەر چاوترووكانێكدا
دووپات ئەبى لە شاشەى مێشكمدا) بنووسرايە: لەهەر
چاوتروكانێكما…ئامادەى لەناو هەستمدا يان ئەندێشە يان هزر….)
پاشان لە دێڕى چواردا وشەى خەو وخەياڵ كە نزيك ماناى يەكن
هەردووكيان ناديدەو نا بەرجەستەن و ناون، دەبوو وشەيەكى تر لە برى
خەو دابنرايە تا زياتر شيعرانەتر دەربكەوتايە، بۆ نموونە ژووان
يان هيوا يان بينينەوە، پاشان لابردنى ئەو وشە زيادانەى وەك (هەر)
لەم رستەيەدا شيعرەكە تۆكەتر دەكات، لە دوايشدا دێڕى كۆتاى ئەم
كۆپلەيە رەنگە گەر لاشببردرێت هيچ لە مانـاو سياقى شيعرەكە
نەگۆڕدرێت بەڵكو جوانترى بكات.
كۆپلەى سێ:
حەز نيشتمانێكە لە ئۆغر
ڕوو لە نشێوييە گەڵاڕێژەكانى خەزان
لە غەمگينييە قەدگرتووەكانى تەمەن
توولەڕێيەكان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشينگەى هەناسە
لێوم بە هەناسەكانتەوە
سەرگەردانە
١- حەز نيشتمانێكە لە ئۆغر زۆر دەستەواژەيەكى شيعرى جوانەو
وەسفێكى شاعيرانەيە لە وەسفى شاعير بۆ مەبەستى دەربڕينەكەى.
٢- گەلاڕێژەكانى خەزان دەوەرێن ، ئيتر چ لە وەرين نشێويى زياترە،
بەڵام بە كارهـێنانى وشەى (نشێو) بۆ (گەڵا) دەستاندات و نايەتەوە،
بۆ نموونە نشێو بۆ ڕێگاى مادى و مەجازى بەكاردێت نەك گەڵا.
٣- لە غەمگينييە قەدگرتووەكانى تەمەن، رەنگە ئەم دێڕە لابرايە
باشتر بووایە بۆ شيعرەكە، بەڵام دێڕى دواتر(توولەڕێيەكان حەز
دەبەنەوە سەر دوا نشينگەى هەناسە) دەستەواژەيەكى شيعريى و
هەستێكى رۆمانسى جوانە، بەڵام نازانم بۆچى لەم كۆپلەيەشدا دوو
جار وشەى (هەناسەو حەز) بەكارهاتووەتەوە، مەگەر زۆر
دووپاتكردنەوەى يەك جۆر وشە زيان بە بەهاى شيعر ناگەيەنێت؟ رەنگە
هەندێك خوێنەر بڵێت بۆچى بەس ئەو وشە زۆر بەكارهاتوو و دووبارانە
لە هەمبانەى شيعريى شاعيردا هەن؟
دوا كۆپلە:
چاوم مۆمى هيوا كز كز ئەسووتێنێ
لە شوێنكى ئەم چيرۆكەدا
شەو بڕيارى لەسەر قەدەغەيە
پياسە تيسكە
شەقام لەخۆ بايى.
١- لە رووى مانـاوە چاو مۆم ناسوتێنێ بەڵكو لە رووى رەوانبێژييەوە

تەشبیهـ و لێكچوون هەیە لە نێوان مانای چاو و مەمدا بەوەی خاڵی تروسكاییان تێدایە و هاوبەشن لەو خاڵەدا، بۆیە شیعرانەتر بوو بە نموونە گەر بنووسرایە: چاو مەمی هیوایە و كز ئەسووتێ.

٢- من لە دوو دێڕی كۆتاییدا كەمێك سەرم بە گێژ هات، ئایا ئەمە چیرۆكە یان شیعر؟ یان چیرۆكە شیعر؟ باشە بابڵێین یەكێكیانە؛ بەڵام بڕیاری چی لەسەر شەو قەدەغەیە؟ یان بڕیاری پیاسەی شەوانە قەدەغەیە؟ دواتر لە خەبایی بوونی شەقام كە پێكهاتەیەكی لێكدراوی شیعرییەو هەوڵێكی جوانە، بەڵام وا هەست ناكەن كە دوورن لە مانای سەراپای كۆپلەو دێڕەكانی تری شیعرەكەوە؟ شەقام ئاماژەی چییە لێرەدا گەر وەك سیمبوڵیش بەكارهاتبێ چ پەیوەستێكی هەیە بە قەدەغەی بڕیاری شەوەوە؟

دوماهی:

لە كۆتاییدا ئەمە لێكدانەوەو چێشەی من بوو بە ئەم شیعرە، پاش ماندووبوونێكی زۆر و بێ هیچ بەرامبەرێك بەم خوێندنەوەیە هەستام، بەس خۆزگە شاعیرەكان خۆیان پێش بلاوكردنەوەی دەقەكانیان نیشانی چەند كەسێكی شارەزایان بدایەو سوودیان لە ڕێنموونییەكانیان وەربگرتایە، وێڕای ئەوەی من دەستخۆشی لە شاعیر دەكەم و هیوای سەركەوتن و بەرەو پێشچوونی بۆ دەخوازم بە تایبەتی كە ئەو هەناسەیەكی شیعر لە گیانیدایەو بەس كاركردنی گەرەكە تا لە كۆتا نوسخەیدا بە شێوەیەكی پوختەو بوتیقایانە بەردیدەی خوێنەران بكەوێت.